

УДК 343.98

МАРКІВ І.С., здобувач кафедри криміналістики і судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ОТРИМАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧИМОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ОГЛЯДУ ПО СПРАВАХ ПРО НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Анотація. Розкриті можливості отримання криміналістично значимої інформації під час проведення слідчого огляду по справах про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю. Зосереджена увага на особливостях об'єктів, організації та прийомах слідчого огляду під час розслідування кримінальних справ по таких злочинах.

Аннотация. Раскрыты возможности получения криминалистически значимой информации во время проведения следственного осмотра по делам о незаконном завладении огнестрельным оружием. Сосредоточено внимание на особенностях объектов, организации и приемах следственного осмотра во время расследования уголовных дел по таким преступлениям.

Summary. Disclosed opportunities to obtain forensic significant information during the review/investigation on cases of illegal possession of firearms. Focus on the features of objects, organization and methods of investigation during the review of criminal cases on such crimes.

Ключові слова: вогнепальна зброя, викрадення вогнепальної зброї, незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю.

Постановка проблеми. Огляд при розслідуванні незаконного заволодіння вогнепальною зброєю це слідча дія, яка полягає у безпосередньому сприйнятті та процесуальному фіксуванні матеріальних об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також інших обставин, які мають значення для справи.

Завданнями огляду при розслідуванні незаконного заволодіння вогнепальною зброєю є: виявлення слідів злочину; виявлення інших об'єктів, що можуть бути залучені до справи як речові докази; з'ясування обстановки злочину; виявлення інших обставин, які мають значення для справи.

Своєчасне і якісне проведення огляду при розслідуванні незаконного заволодіння вогнепальною зброєю дає можливість виявити сліди і предмети, які вказують на особу злочинця, дозволяє з'ясувати обставини події, характер і механізм вчиненого. Криміналістично значима інформація отримана під час такого огляду сприяє побудові версій і розробці засобів їх перевірки.

Фактичними підставами проведення огляду при розслідуванні незаконного заволодіння вогнепальною зброєю є дані про те, що в ході безпосереднього сприйняття об'єкта можна одержати криміналістично значиму інформацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Недостатня кількість у вітчизняній криміналістиці прикладних розробок проблеми розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, відповідних рекомендацій для практики, обмежує можливість правоохоронних органів у проведенні на належному рівні змістовної протидії таким злочинам. Окремі проблеми розслідування таких злочинів були в центрі уваги науковців, про це свідчать роботи вітчизняних та зарубіжних криміналістів В.В. Агафонова, В.М. Бикова, А.В. Втюріна, М.М. Букаєва, Л.В. Вініцького, Т.С. Волчецької, В.М. Григор'єва, Т.А. Діканова, С.Ю. Журавльова, Д.О. Корецького,

М.П. Косоплечева, В.П. Кувалдіна, С.Д. Кустановича, І.М. Лузгіна, Г.М. Меретукова, І.Д. Моторного, В.М. Плескачевського, А.С. Подшибякіна, В.П. Тихого, Є.М. Тихонова, О.І. Устінова та ін. Однак у працях названих авторів питання слідчого огляду під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю не розглядалися або розглядалися фрагментарно.

Метою статті є розкриття можливостей отримання криміналістично значимої інформації під час проведення слідчого огляду по справах про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю. При цьому зосереджена увага на особливостях об'єктів, організації та прийомах слідчого огляду під час розслідування кримінальних справ по таких злочинах.

Виклад основних положень. Об'єктами огляду при незаконному заволодінні вогнепальною зброєю є : а) склади озброєння й інші приміщення, спеціально призначені для зберігання вогнепальної зброї (приміщення, які знаходяться під охороною й збройові кімнати у військових частинах і т.ін.); б) вогнепальна зброя та боєприпаси; в) предмети впакування вогнепальної зброї та боєприпасів; г) засоби транспортування вогнепальної зброї та боєприпасів; д) супровідні й інші документи на перевезений вантаж, у якому виявлена вогнепальна зброя й боєприпаси.

Об'єктами детального вивчення при огляді місця події по справах про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю повинні стати: місце зберігання вогнепальної зброї, якою незаконно заволоділи; зброя, яка залишилася, особливо якщо її положення змінене; частини, які залишилися від викраденої зброї, упакування, приналежності; наявні в сховищі документи на зброю [4, с. 321]. Оскільки для зберігання вогнепальної зброї використовуються, як правило, спеціально обладнані приміщення (міцні стіни, ґрати на вікнах, металеві або оббиті залізом дверей) із сигналізацією, то місце й спосіб подолання (порушення) останніх, характер виниклих при проникненні в сховище ушкоджень не повинні залишитися без уваги слідчого, який здійснює огляд. Необхідно оглянути й прилягаючі до сховища ділянки місцевості, особливо розташовані поблизу, пустуючі будови, будівельні об'єкти, пустирі, чагарники, лісопосадки й т.ін. Ефективності огляду буде сприяти застосування службово-пошукового собаки.

Якщо незаконне заволодіння вогнепальною зброєю мало місце на території підприємства, у приміщенні установи, організації, то для участі в огляді варто запросити їх представників. Вони можуть роз'яснити призначення тих або інших споруд, механізмів, верстатів, устаткування, допомогти відкрити ті або інші приміщення.

Якщо є дані, що вогнепальна зброя або бойові припаси викинуті у водойму, слідчий запрошує для його обстеження водолазів-аквалангістів. Вони є допоміжними учасниками огляду, і в протоколі необхідно про це зробити відповідну помітку [1, с. 70].

Вогнепальна зброя, бойові припаси підлягають ретельному огляду на місці події. Якщо ж для їх вивчення потрібен тривалий час, інші належні умови, то слідчий вправі провести їх огляд окремо в кабінеті.

Крім огляду місця події, необхідно встановлювати можливість застосування вогнепальної зброї й бойових припасів у конкретній слідчій ситуації. Даний факт з'ясовується дослідженням обстановки на місці події й слідів на місці їх виявлення. Відшукання слідів і ознак застосування вогнепальної зброї та боєприпасів, а також попереднє дослідження виявлених об'єктів, як правило, проводить спеціаліст-криміналіст. Якщо виникає необхідність провести більш детально дослідження, то об'єкти направляються в експертний підрозділ. При цьому поряд із судово-балістичними дослідженнями проводять і інші види досліджень (фізичні, хімічні й т. п.).

Факт застосування вогнепальної зброї встановлюється, як правило, виявленням ушкоджень на перешкодах (вікнах, стінах, одязі й т. п.). При виявленні пошкоджень

встановлюють ознаки саме вогнепальних ушкоджень: форма й розмір вхідного й вихідного отворів, каналу й додаткових слідів пострілу. За слідами пострілу визначаються ознаки, які вказують на давнину пострілу (блиск металу, чистота країв розбитого скла або відщепів деревини й т.п.). При цьому фіксують місце розташування слідів, їх вид, кількість пробоїн, форму й розмір отворів і країв ушкодження, наявність або ж відсутність додаткових слідів пострілу. Вказують на висоту розташування пробоїн і відстань до найближчих нерушливих орієнтирів. Виявлені ушкодження фіксують за допомогою фото- і відеозйомки.

При виявленні кулі її витягають відповідно до криміналістичних рекомендацій. Оглядаючи витягнуту кулю, встановлюють відкладення кіптяви, змащення, часток незгорілого пороху, крові; деформацію кулі; її конструктивні дані: наявність, кількість і придатність для подальшого ідентифікаційного дослідження слідів полів нарізів. Також на місці застосування вогнепальної зброї необхідно шукати гільзи. При огляді гільзи на її зовнішній поверхні можуть бути сліди пальців рук, які придатні для ідентифікації за ними особи. Оглядаючи гільзи, слідчий, який здійснює огляд місця події, повинен звернути увагу на її форму, розміри й калібр, які, як правило, залежать від форми патронника і калібру каналу ствола застосованої вогнепальної зброї. Знаючи такі параметри можна з найбільшою ймовірністю припустити, що дана гільза могла бути відстріляна зі зброї певних моделей. При цьому необхідно враховувати, що злочинці через брак відповідних бойових припасів часто користуються патронами-замінниками. При огляді гільз, особливу увагу необхідно звертати на наявність на них слідів, які утворюються під час заряджання, пострілу й витягування стріляної гільзи (сліди від стінок патронника й губ магазину, сліди від бойка, сліди від заднього зрізу патронника, зачепа викидувача й т. ін.) [2, с. 71 – 72].

По справах про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю об'єктом огляду може бути окремо окремий будинок або одне із приміщень у розташуванні військової частини, охоронної структури, місце зберігання особистої зброї посадової особи й ін.

При огляді складських приміщень з'ясовується: а) розташування будинку, його типові характеристики й планування; б) наявність і розташування постів охоронної сигналізації, її стан; в) для зберігання якого саме озброєння призначалося складське приміщення, яке озброєння й у яких умовах там зберігалось; г) як злочинці проникнули в приміщення і як його покинули; д) що викрадено, найменування й характеристика викраденого, встановлена або передбачувана кількість викраденого; е) скільки чоловік брало участь у незаконному заволодінні; є) які технічні засоби або знаряддя використані злочинцями для проникнення в приміщення, чи принесені вони злочинцями з собою або були підібрані з наявних засобів і знарядь, що перебували на місці незаконного заволодіння; ж) які предмети були залишені злочинцями на місці події; з) чи використовувалися злочинцями автотранспортні засоби, які саме, де вони перебували при вчиненні злочину; к) чи є, і які саме обставини, що свідчать про можливе інсценування злочину; л) чи є в приміщенні місця, спеціально пристосовані для таємного зберігання (тимчасового) зброї, її частин та боєприпасів якими незаконно заволоділи (виявлення таких схованок може свідчити про триваючий злочин, коли вогнепальна зброя й інші об'єкти перед їх безпосереднім виносом із приміщення спочатку переховувалася у потаємному місці, а потім при сприятливих обставинах виносилася із приміщення).

Під час огляду місця події по справах про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю і боєприпасами встановлюється: а) родові ознаки об'єктів незаконного заволодіння (тип і модель об'єкта, виробник і ін.); б) індивідуальні ознаки об'єкта (у

зброї і її деталей номер і інші ідентифікаційні знаки); в) характер упакування й засобів запобігання від впливу зовнішнього середовища або необережного поводження з таким об'єктом; г) комплектність (ця обставина істотна при огляді деяких видів боєприпасів і вогнепальної зброї); д) характеристика комплектуючих деталей, для якого виду зброї вони призначені, їх стан і придатність для використання; чи є ознаки їх використання; е) наявність на об'єктах, які оглядаються ознак місця, у якому вони зберігалися (наявність на цих об'єктах властивостей, які могли б відобразитися на місцях їх зберігання); є) чи є на об'єктах сліди переробки, пристосування для позаштатного використання й ін. [6, с. 17 – 19].

При огляді поїздів, морських і повітряних суден іноді виявляється контрабандний вантаж, власник якого невідомий. Таким вантажем може бути вогнепальна зброя та боєприпаси. Контрабандний вантаж може бути розміщений у спеціально обладнаній схованці або перебувати у важкодоступних місцях транспортного засобу. Оглядом подібного вантажу встановлюється: а) родові ознаки предметів контрабанди; б) спосіб виготовлення (промисловий, кустарний, саморобний); в) ознаки, які індивідуалізують предмети контрабанди зброї; г) ознаки, які свідчать про власника, відправника або одержувача контрабандного вантажу; д) стан вантажу; е) ознаки, які свідчать про час розміщення предметів контрабанди; ж) конструктивні особливості схованки, обставини, які обумовили вибір місця для її пристосування й доступу до неї, а також ознаки, які свідчать про її кількаразове використання; призначення схованки для зберігання тільки певних або різних об'єктів.

Автотранспортні засоби також можуть бути об'єктом огляду при незаконному заволодінні вогнепальною зброєю. Оглядом автотранспортного засобу встановлюється: а) тип і модель такого засобу; його ідентифікаційні ознаки (держномер, номери двигуна, кузова, шасі й ін.); б) наявність схованок (місця їх розміщення, місткість, специфічні особливості, обумовлені збереженими об'єктами; ознаки, які свідчать про професіоналізм улаштувача; ознаки об'єктів, які зберігалися в них); в) наявність спеціальних засобів, які забезпечують безпеку перевезеного незаконного вантажу [1, с. 15].

Затримання осіб, підозрюваних у незаконному заволодінні вогнепальною зброєю, як правило, супроводжується їх особистим обшуком, у процесі якого оглядаються одяг і носильні речі (валізи, рюкзаки, речові мішки й ін.). Є ще один вид слідчого огляду – освідування. При освідуванні осіб, які підозрюються у незаконному заволодінні вогнепальною зброєю та боєприпасами можуть бути встановлені: а) ознаки користування вогнепальною зброєю (синці, садна в характерних місцях, а саме на плечах, руках, щоці й ін.); б) сліди пострілу на верхніх кінцівках, на обличчі; в) частки згорілого пороху в складках шкіри, піднігтьовому вмісті; г) шматки збройового мастила у піднігтьовому вмісті та ін.

Одяг і інші носимі предмети, можуть бути об'єктом огляду при затриманні осіб при передачі, збуті, зберіганні, перевезенні або носінні вогнепальної зброї та бойових припасів. При огляді такого одягу встановлюється: а) чи є на одязі сліди контакту затриманого із зазначеними об'єктами (сліди збройового змащення, типові потертості від носіння зброї, сліди від кобури, піхов і т.п.); б) чи є на одязі місця або пристосування для прихованого розміщення вогнепальної зброї (кишені в незвичайних місцях, спеціальні розрізи, укріплена підкладка й ін.); в) яка орієнтовна давнина виготовлення спеціальних пристосувань для зберігання зазначених об'єктів [2, с. 72-74; 5, с. 318-319].

При огляді тростин, парасолів, авторучок, портсигарів і інших предметів, які носяться, особлива увага звертається на відповідність їхнього стану цільовому призначенню. Тростини й парасолі можуть служити своєрідними схованками для

зберігання боєприпасів до вогнепальної зброї, авторучка – являти собою замасковане пристосування для пострілу, у портсигарах і табакерках можуть бути виявлені сліди від перенесення в них патронів і ін.

При огляді боєприпасів встановлюється: а) рід і вид боєприпасів, калібр зброї, для якого вони призначені; б) виготовлювач і час виготовлення; в) чи є на окремих екземплярах сліди їх заряджання, спорядженнями ними обойм, магазинів; г) які ознаки на боєприпасах свідчать про спосіб і давнину зберігання, про місце зберігання; д) джерело боєприпасів до гладкостовольної зброї (фабричного, кустарного або саморобного вони виготовлення, зняття їх виготовлення).

При огляді кустарної, саморобної або переробленої вогнепальної зброї (якщо, наприклад, такою незаконно заволоділи з чергової частини органу внутрішніх справ, де вона знаходилася в якості речових доказів по кримінальних справах) встановлюється: а) які характеристики такої зброї; б) які деталі промислового виготовлення використані при виготовленні кустарної або саморобної зброї; в) яким способом, з використанням яких засобів могли бути виготовлені деталі саморобної зброї; г) у чому полягала переробка зброї [3, с. 83].

Варто спеціально помітити, що огляд усіх об'єктів повинен здійснюватися слідчим з обов'язковою участю спеціаліста-криміналіста, вибухотехніка або технолога збройового виробництва.

Загальне завдання огляду місця викрадення вогнепальної зброї – встановлення взаємозв'язку розрізнених даних, для того щоб за їх сукупністю встановити механізм і інші обставини незаконного заволодіння вогнепальною зброєю у всіх деталях. При цьому вирішується (низка окремих, але важливих завдань): 1) виявлення, фіксація й вилучення слідів злочинця; 2) одержання відомостей про викрадену зброю, необхідних для проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів; 3) вивчення й фіксація обстановки на місці викрадення вогнепальної зброї; 4) встановлення впливу злочинця на навколишнє оточення; 5) встановлення причин і умов, які сприяють вчиненню такого злочину.

Для вирішення як загальних, так і окремих завдань, слідчий повинен відповісти на низку питань, які виникають перед ним у зв'язку зі специфікою викрадення.

Після прибуття на місце події учасники огляду з'ясовують в осіб, які охороняють місце зберігання зброї, в осіб, які першими виявили ознаки викрадення, а також у матеріально-відповідальних осіб і представників адміністрації обставини вчинення викрадення, шляхи проникнення й відходу злочинця, наявність слідів людини, знарядь злочину, транспортних засобів і інших відомостей, які мають значення для розшуку викраденої вогнепальної зброї.

Вивчаючи обстановку місця викрадення вогнепальної зброї, потрібно визначити, які шляхи ведуть до місця знаходження зброї й від нього, захищеність об'єкта (справність сигналізації, сховищ, металевих дверей у сховищах і т.ін.), що знаходиться навколо місця злочину (сліди людей, транспортних засобів, залишені речі, предмети й т.ін.), хто міг бачити прибуття злочинців до об'єкта.

Важливим завданням огляду складського приміщення, квартири, кабінету є виявлення й вилучення реєстраційних і інших документів на викрадену вогнепальну зброю та боєприпаси [1, с. 15-16].

Перераховані вище об'єкти досить часто виявляються під час огляду місць викрадення вогнепальної зброї й дають позитивні можливості для пошуку й ідентифікації викрадача й вогнепальної зброї [2, с. 74-75].

При огляді місця викрадення вогнепальної зброї необхідно оглянути й прилягаючу територію. На такій території звертається увага на будови, які там перебувають, на наявність і цілісність стін і огорожень, підходів, стан охоронної сигналізації.

Після цього визначаються межі огляду; у ході огляду прилягаючої території вони уточнюються, можуть розширюватися або звужуватися, тому що сліди, знаряддя злочину, окремі предмети можуть бути виявлені на значній відстані від місця викрадення. Необґрунтоване звуження меж огляду може привести до втрати можливих слідів і інших речових доказів.

Виявлення викраденої вогнепальної зброї, боєприпасів, гільз і куль, як носіїв криміналістично значимої інформації, може мати місце при проведенні огляду місця злочину (убивства, грабежу, розбою й т.ін.). Успіх такого виявлення в певній мері залежить від знання хитрощів злочинців по прихованню зброї, боєприпасів, гільз і куль на місці застосування вогнепальної зброї, а також від професіоналізму самих злочинців.

Огляд місця застосування викраденої вогнепальної зброї та боєприпасів необхідно проводити за участю спеціаліста-криміналіста в області судової балістики. Перед виїздом на огляд слідчий повинен заздалегідь подбати про охорону місця злочину, тому що застосована вогнепальна зброя може бути викраденою сторонніми або загублена.

У ході огляду місця злочину, якщо вогнепальна зброя відсутня, на наш погляд, необхідно знайти вихідні дані для вирішення таких питань: а) чи застосовувалася вогнепальна зброя; б) що за зброя й бойові припаси були використані; в) де застосована вогнепальна зброя, гільзи, куля (якщо такі відсутні); г) місце, з якого стріляли; д) напрям і дистанція пострілу; е) які предмети мають на собі сліди пострілу; ж) за яких інших обставинах здійснювалися постріли.

Аналіз слідчої практики показує, що якщо зброя виявлена, то вона перш за все фотографується за правилами вузлової й детальної зйомки з масштабною лінійкою або здійснюється її відеозйомка. На фото- і відеозображенні повинні бути зафіксовані не тільки вид зброї й місце її виявлення, але й положення окремих її частин: ствола, курка, затвора, запобіжника й т.ін.

Вкрай важливо при огляді зброї пам'ятати не тільки про сліди, залишені злочинцем на вогнепальній зброї, але й заходах застереження: не торкатися спускового гачка, тримати вогнепальну зброю стволом вгору, не кидати її. Огляд зброї необхідно здійснювати в гумових рукавичках, беручи її за ті позначки, де виявлення слідів мало ймовірно. Забороняється вводити які-небудь предмети в ствол вогнепальної зброї. Не можна братися за передній зріз каналу ствола, тому що там можуть бути плями крові.

Рекомендують при огляді вогнепальної зброї класти її на чистий папір, а в протоколі робити запис про місце знаходження яких-небудь сторонніх об'єктів на зброї (слідів рук, мікрооб'єктів, мікрОВОЛОКОН, волосся й т.ін.). Виявлені об'єкти вилучаються, упаковуються відповідно до рекомендацій криміналістики.

Після розряджання вогнепальної зброї в протоколі огляду фіксується кількість патронів і їх маркувальні позначення, маркувальні позначення самої зброї, її конструктивні особливості, особливості набуті в процесі експлуатації.

При наявності трупа, але відсутності вогнепальної зброї, можуть бути встановлені відомості про модель застосованої зброї, вид патрона, напрям й дистанцію пострілу. Така діагностика застосованої вогнепальної зброї залежить від об'єктивного встановлення обставин, при яких було здійснено постріл. У протоколі повинно бути зафіксовано, у яку частину тіла потрапив снаряд, які предмети одягу мають ушкодження й у якій послідовності вони розміщені, які саме ушкодження (форма, розміри, стан країв, зони відкладення продуктів пострілу).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, під час проведення огляду по справах про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю слід: дотримуватися криміналістичних рекомендацій, обов’язково залучати спеціаліста, суворо дотримуватися правил безпеки, фіксувати криміналістично значиму інформацію за допомогою фото та відеозйомки, складати плани та схеми, вилучати мікрооб’єкти.

Використана література

1. Втюрин А.В. Использование специальных познаний при розыске огнестрельного оружия : учебное пособие / А.В. Втюрин, Н.М. Букаев. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного ун-та, 1999. – 72 с.
2. Втюрин А.В. Тактические особенности розыска похищенного огнестрельного оружия: учебное пособие / А.В. Втюрин, Н.М. Букаев. – Сургут : Изд-во Сургут. ун-та, 2000. – 89 с.
3. Заболоцкий П.Н. Возможности получения розыскной информации при исследовании самодельного огнестрельного оружия / П.Н. Заболоцкий // Актуальные проблемы криминалистики и судебной экспертизы : межвуз. сборник научных статей. – Саратов : Саратовский юридический институт МВД России, 2001. – С. 80 – 84.
4. Корухов Ю.Г. К вопросу о методике расследования хищений огнестрельного оружия и его комплектующих с заводов изготовителей / Ю.Г. Корухов, А.А. Касаткин : материалы научно-практической конференции [“Проблемы борьбы с организованной преступностью в Северо-Кавказском регионе (правовой, политический, экономический, национальный аспекты”]. – М. : Московский институт МВД России, 2000. – С. 311 – 325.
5. Микляева О.В. Экспертиза следов, свидетельствующих о ношении огнестрельного оружия / Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Х. : Право, 2005. – Вип. 5. – С. 317 – 322.
6. Рекомендации по осмотру огнестрельного оружия ; справочник следователя ; под. ред. В.С. Тикиджьяна. – Ростов на Дону : Изд-во Ростовского университета, 1996. – С. 15 – 19.

~~~~~ * * * ~~~~~